

Bartoňková, Dagmar

Prosimetrum, smíšený styl, v díle Julianově

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1973-1974, vol. 22-23, iss. E18-19, pp. [225]-240

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109146>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

PROSIMETRUM, SMÍŠENÝ STYL, V DÍLE JULIANOVĚ

Císař Julianus (vládl 361—363), někdejší žák novoplatonika Jamblicha, studoval v Pergamu a později v Efesu a byl obdivovatelem řecké literatury a filosofie. Proslavil se nejen jako vojevůdce, nýbrž i svými spisy, jež psal během svých vojenských tažení.

Při studiu dochovaného Julianova díla budeme vycházet z edice o třech svazcích, pořízené W. C. Wrightem a vydané v „The Loeb Classical Library“ v letech 1913 až 1923.¹ Edice obsahuje 8 Julianových řečí, jeho listy, satiry Symposion a Mispogon, dále spisek Proti Galilejským, sbírku epigramů a dochované fragmenty Julianova díla.

Prosimetrických partií si povšimneme nejdříve v Julianových řečech. Ve většině z nich nejsou verše ojedinělým zjevem; jedinou řečí, v níž nenacházíme vložen ani jeden celý verš, je řeč I (Panegyrik na císaře Constantia).²

Řeč II (Hrdinské činy Constantiovy) je naproti tomu na básnické partie dosti bohatá, především na verše z Homéra. Je to dáno Julianovou snahou dokázat, že císař Constantius předčil v strategii Nestora, ve výmluvnosti Odyssea a v odvaze Hektora, Sarpedona i Achillea. Hned na začátku celé řeči (50 A) Julianus, prozaicky interpretující životní příběhy Achilleovy, tak jak je známe z Homéra, nechává Achillea promluvit k Agamemnonovi přímo slovy Iliady (XIX 56). I v několika dalších dokladech je použito homérských veršů v přímé řeči; tak v 61 D promlouvá ve verších Achilles, v 67 D — 68 A vyřizuje Iris Diův vzkaz Hektorovi.

Dobrym příkladem plnohodnotného prosimetra je delší básnická pasáž, opět z Homéra, hned v 51 B/C. Je motivována autorovým úmyslem podat genealogii svého rodu. Julianus tu přebírá z Iliady 2, 100 nn., známý Homérův výklad o vzniku a osudech Agamemnonova žezla, jak přecházelo z jednoho Péloporce na druhého, podává však ve verších jen úvodní a závěrečnou část výkladu, kdežto střed parafrázuje prozaicky tak, že věta přechází bezprostředně z verše do prózy a zase zpět do verše, když byla předtím uvedena prozaickou úvahou (51 B/C):

*ἀρξώμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ σκήπτρον πρῶτον, ... καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς· τί γὰρ
δὴ φησὼ ὁ ποιητὴς ἐπαιεῖν ἐθέλων τῆς τῶν Πελοπιδῶν οἰκίας τὴν ἀρχαιότητα
καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἡγεμονίας ἐνδείξασθαι;
ἀνὰ δὲ κρείων Ἀγαμέμνων*

¹ The Works of the Emperor Julian in Three Volumes, ed. W. C. Wright, The Loeb Classical Library, London—New York 1913—1923.

² V p. 38 je do prozaického textu vložena část verše Simonidova.

**Ἔσθη σκῆπτρον ἔχων, τὸ μὲν Ἥφαιστος κάμε τεύχων,
καὶ ἔδωκε Διί, ὃ δὲ τῷ τῆς Μαιᾶς καὶ ἑαυτοῦ παιδί,
Ἐρμείας δὲ ἀναξ δῶκε(ν) Πέλοπι,
Πέλοψ δὲ*

*δῶκ' Ἀτρεί ποιμένοι λαῶν
Ἀτρεὺς δὲ θνήσκων ἔλιπε πολύραυι Θυέστη·
Αὐτὰρ ὄγ' αὐτε Θυέστ' Ἀγαμέμνονι δῶκε φορῆναι,
Πολλῆσιν νήσοισι καὶ Ἄργει παντὶ ἀνάσσειν*

*Αὕτη σοι τῆς Πελοπιδῶν οἰκίας ἡ γενεαλογία, εἰς τρεῖς οὐδὲ ὄλας μείνασα γε-
νεάς· τὰ γε μὴν τῆς ἡμετέρας ξυγγενείας ἤρξατο μὲν ἀπὸ Κλαυδίου...*

Velmi zajímavým dokladem plnohodnotného prosimetra je pasáž v 52 B/C, kde je druhá polovina hexametru z Il. V 222 obratně vřojena do předchozí věty vztahně:

*λόγον τε ἀξιωτέον πολλοῦ τὰς Τρωῶς ἵππους, αἱ τρισχίλια οὖσαι
ἔλος κᾶτα βουκολέοντο,
καὶ τὰ φῶρια τὰ ἐντεῦθεν...*

A hned brzy nato, v 53 C, při zmínce o tom, jak si Achilleus zkouší zbroj, připojuje autor verš z Iliady XIX 385

*καὶ οὐκ ἂν καταδελσαιμι τὸν Ἀχιλλέα τοῖς Ἥφαιστείοις λαμπρονόμενον καὶ
ἀποπειρώμενον αὐτοῦ καὶ τῶν δπλων,
Εἴ οἱ ἐφαρμόσσειε καὶ ἐντρέχοι ἀγλαὰ γυῖα·*

který je ovšem v tomto případě spíše jen rozvedením prozaického textu.

V 55 A odpovídá autor sám sobě na otázku, koho z Řeků a barbarů Homér zvláště vychvaloval, přímým citováním veršů o Aiantovi z Il. 2,761 a z Od. 11,550.

A Homér je výslovně citován i v následujících dvou veršových partích v 55 D a 56 A, když se zde v jisté souvislosti odkazuje na rychlý příchod Poseidonův z Il. 13,20 nn.; jen je tu výklad poněkud zkrácen prozaickou parafrází některých Homérových veršů:

*καὶ ἤρετο λαμπραῖς ταῖς ἔλπισιν, ὡς τὸν Ποσειδῶνα μιμησόμενος καὶ ἀποφανῶν
οὐ μῦθον τὸν Ὀμήρου λόγον, παντὸς δὲ ἀληθῆ μάλλον, ὃς ἔφη περὶ τοῦ θεοῦ·
Τρεῖς μὲν ὀρέξαι ἴων, τὸ δὲ τέτρατον ἵκετο τέκμωρ, | Αἰγιάς,
καὶ ὡς ἐντεῦθεν τὴν πανοπλίαν ἀναλαβὼν καὶ ὑποζεύξας τοὺς ἵππους διὰ τοῦ
πελάγους ἐφέρετο.*

*Γηθοσύνη δὲ θάλασσα δίστατο· τοὶ δ' ἐπέοντο
Ῥίμψα μάλ', οὐδ' ὑπένεργθε διαίνετο χάλκεος ἄξων,
ἄτε οὐδενὸς ἐμποδῶν ὄντος, πάντων δὲ ἐξισταμένων καὶ ὑποχωρούντων ἐν
χαρμονῇ.*

Plnohodnotné prosimetrum následuje pak v 61 B, kde autor třemi homéorskými hexametry (Il. 21, 27 nn.), bezprostředně navazujícími na prozaický text, pokračuje v charakteristice Pelea:

*εἶναι μὲν γὰρ ἀγαθὸν στρατιώτην ὁμολογοῦμεν τὸν Πηλέως, ἐκ τῆς ποιήσεως
ἀναπειθόμενοι. κτείνει μὲν ἄνδρας εἴκοσι,
ζωῆς δ' ἐκ ποταμοῖο δνώδεκα λέξατο κούρους,
Τοὺς ἐξῆγη θύραζε τεθηπῶτας ἤτε νεβρούς,
ποιῆν Πατρόκλιοι Μενoitιάδαο θανάτος.*

Případy tohoto typu, kdy autor nejprve prozaicky navodí nějakou scénu z Homéra a pak zcela plynule přejde do homérských veršů, se výrazně liší od míst, v nichž autor prostě jen cituje Homéra k dotvrzení správnosti svého výkladu, jako je tomu v 77 C/D (Od. 24. 253); takovémuto pouhému citování se často blíží autorovy reprodukce Homérových veršů, obsahujících mravní naučení, třebaže jsou někdy dosti těsně spjata s dějem, jako je tomu v 92 B (Od. 8, 209).

V koncisní podobě je bezprostřední přechod z prózy do verše, typický pro plnohodnotné prosimetrum, předveden v 67 C, kde se s použitím verše z Il. 20, 379 praví s despektem o Hektorovi:

... Ὀμήρου σαφῶς διδάσκοντος, ὡς Ἀχιλλέως μὲν φανέντος
ἔδύσετο οὐλαμὸν ἀνδρῶν.

tj. věta tu na konci opět přechází do hexametrické klauzule. Zcela je prózou zarámován verš z Il. 2, 356 v 95 C:

Ἀγαμέμνων δὲ ὤρητο
τίσασθαι Ἑλένης ὀρήματά τε στοναχάς τε,
καὶ ἐπὶ τοὺς Τρῶας ἐστράτευε γυναιῖκα μίαν ἐκδικεῖν ἐθέλων.

A zejména pohotově je zasunutí části hexametru (Il. 12, 438) do prozaického textu v 71 B, kde autor dále pokračuje v zmíněné již kritice Hektorovy statečnosti:

καθόλου δὲ εἰπεῖν, φέυγονσιν ἔπεται θρασέως, αἴτιος δὲ ἐστὶν οὐδαμοῦ νίκης
καὶ τροπῆς, πλὴν ὅτε
πρῶτος ἐσήλατο τείχος Ἀχαιῶν
ξὺν τῷ Σαρπηδόνι.

V 73 D je pak v homérském dvojverší z Il. 24, 544 takto rozváděn výčet obyvatelstva, které stálo v trojské válce na straně Priamovů:

τότε γὰρ ἦ τε Ἑλλὰς ἐκεκίνητο ξύμπασα καὶ Θρακῶν μοῖρα καὶ Παιόνων τό
τε τοῦ Πριάμου ξύμπαν ὑπήκοον,
Ὅσσοι Λέμβος ἔσω Μάκαρος ἔδος ἐντός ἔργει
Καὶ Φρυγίη καθύπερθε καὶ Ἑλλάσποντος ἀπειρῶν.

V 80 B je vhodným homérským veršem dokonce rozváděna jinak zcela okrajová zmínka o kolofonských zlatých pokladech (Il. 9, 404), která v textu ilustruje myšlenku, že velikost člověka nezáleží v hmotném bohatství:

ταύτην δὲ τῇ ψυχῇ φασὶν ἐμφύεσθαι καὶ αὐτὴν ἀποφαίνειν εὐδαίμονα καὶ
βασιλικὴν καὶ ναὶ μὰ Δία πολιτικὴν καὶ στρατηγικὴν καὶ μεγαλόφρονα καὶ
πλουσταν γε ἀληθῶς οὐ τὸ Κολοφώνιον ἔχουσαν χρυσίον
Ὅδ' ὄσα λίανος οὐδὸς ἀφήτορος ἐντός ἔεργε
τὸ πρὶν ἐπ' εἰρήνης,
ὅτε ἦν ὀρθὰ τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα,...

Přítom omezující poznámka τὸ πρὶν ἐπ' εἰρήνης, následující za zmíněným veršem, je vzata z předchozího verše Il. 9, 403.

V Julianově řeči III (Panegyrik na císařovnu Eusebii), nejsou básnické pasáže tak časté, jako tomu bylo v řeči II, avšak i tu je škála jejich uplatnění dost pestrá.

Nejvíce veršů najednou se objevuje v p. 105, celkem na pěti místech. Nejprve jsou formou citátu uvedeny tři hexametry (Od. 7, 54), v nichž Athéna hovoří o Odysseovi a Alkinoově manželce Arété a pak následuje jedno dlouhé prozaické souvětí, do něhož jsou třikrát vloženy další tři homérské verše, jimiž je Arété charakterizována ještě podrobněji. Tyto verše jsou zapojeny do prozaického kontextu zcela bezprostředně jak po stránce obsahové, tak i po stránce syntaktické. Poté následuje prozaicky počínající věta, jež dále znovu přechází ve verš. Srov. naši ukázkou:

ἔχει δὲ αὐτῶ ὑπὲρ τούτων ἔπη τὸν τρόπον τόνδε·

Δέσποιναν μὲν πρῶτα κηγήσεται ἐν μεγάροισιν,

Ἄρητη δ' ὄνομα ἔστιν ἐπώνυμον, ἐκ δὲ τοκῆων

τῶν αὐτῶν, οἵπερ τέκον Ἀλκίνοον βασιλῆα. (Hom. Od. 7, 53 n.)

ἀναλαβὼν δὲ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ Ποσειδῶνος οἴμαι τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους ... εἰπὼν,

καὶ δπως αὐτὴν ὁ θεῖος... ἔγημέ τε καὶ ἐτίμησεν,

ὡς οὐτις ἐπὶ χθονὶ τίεται ἄλλη, (o. c. 7, 67)

καὶ δσων τυγχάνει

Ἐκ τε φίλων παίδων ἐκ τ' αὐτοῦ Ἀλκινόοιο, (o. c. 7, 70)

ἔτι δὲ οἴμαι τῆς γερούσιας καὶ τοῦ δήμου, ... τέλος ἐπέθηκε ταῖς εὐφημαῖς
ζηλωτὸν ἀνδρὶ καὶ γυναικί,

Ὅ μὲν γὰρ τι νόον γε καὶ αὐτὴ δεύεται ἐσθλοῦ (o. c. 7, 73)

λέγων, ... ταύτην δὴ οὖν ἱκετεύσας εἰ τύχους εὖνον, πρὸς αὐτὸν ἔφη,

Ἐλπωρὴ τοι ἔπειτα φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἰκέσθαι

Ὀἶκον ἐς ὑψόροφον· (o. c. 7, 76 n.)

ὁ δ' ἐπεισθη τῇ ξυμβουλῇ.

Plnohodnotné prosimetrum, syntakticky poněkud volnějšího charakteru, se objevuje v 113 A. Zde verš převzatý z Od. 5, 70, tvoří sice samostatnou větu, ta však obsahově přímo — a bez citačního přechodu — navazuje na větu předchozí a na ni je potom souřadící spojkou napojena následující prozaická věta:

καὶ ἦν αὐταῖς τὰ βασιλεία πάγκαλα, ... λειμῶνες τε ἄνθει ποικίλοις καὶ μαλακῇ
τῇ πόσῃ βρῶντες·

Κοῆναι δ' ἐξείης πύσινες ῥέον ὕδατι λευκῶ·

καὶ ἐτεθήλει περὶ τὴν οἰκίαν ἡμερὶς ἡβῶσσα...

Podobným způsobem je v 122 D vsunuta do prozaického textu vedlejší věta obavná z Il. 23, 341:

σφόδρα εὐλαβεῖται,

μήπως αὐτὸν τε τρώσῃ σὺν θ' ἄρματα ἄξῃ

V 123 D je homérskými slovy z Il. 9, 122 podán výčet darů, aniž je tu s homérským textem nějaká obsahová souvislost:

ὕμεις δὲ ἴσως ποθεῖτε καὶ τὸν κατάλογον ἀκούειν τῶν δῶρων,

ἔπτ' ἀπόρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα

καὶ λέβητας εἰκόσιν.

Ve dvou případech je naproti tomu užití homérských veršů motivováno výkladem o Pénélopeč. Je tomu tak v 114 A (verš z Od. 11, 223)

ταῦτά τοι καὶ τὴν μητέρα πεποίηκεν αὐτῷ παραινοῦσαν μεμνησθαι πάντων,
ὧν τε εἶδε θεαμάτων καὶ ὧν ἤκουσεν ἀκουσμάτων,
ἵνα καὶ μετόπισθε τεῆ εἴπησθα γυναίκα,
φῆσίν.

a v 127 D (Od. 1, 334):

ἀλλὰ καὶ ὁπότε λέγειν ἐχρῆν εἰς τὰ μειράκια,
ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα
πρῶως ἐφθέγγετο.

V řechi IV (Hymnus na krále Hélie) se vyskytuje plnohodnotné prosimetrum hned v první větě (130 B). Hexametř z Il. 17, 447 je tu vložen doprostřed věty, aniž narušuje její stavbu, a má charakter vzletné básnické floskule:

Προσῆκεν ὑπολαμβάνω τοῦ λόγου τοῦδε μάλιστα μὲν ἄπασιν,
ὅσσα τε γαίαν ἐπι πνεῖει τε καὶ ἔρπει,
καὶ τοῦ εἶναι καὶ λογικῆς ψυχῆς καὶ νοῦ μετελλήφεν, οὐχ ἥκιστα δὲ τῶν ἄλλων
ἀπάντων ἐμαντῶ.

V 137 A je do prozaického textu, pojednávajícího o bohu Héliovi, vložena přímá řeč z Il. 8, 24:

...(Ζεύς) οὐκέτι φησὶν
Αὐτῇ κεν γαίην ἐρύσαιμι' αὐτῇ τε θαλάσση,
οὐδὲ ἀπειλεῖ δεσμὸν οὐδὲ βίαν, ἀλλὰ τὴν δίκην φησὶν ἐπιθήσειν τοῖς ἡμαρτηκόσιν,
αὐτὸν δὲ ἀξιοῖ φαίνειν ἐν τοῖς θεοῖς.

Všechny další pasáže, v nichž jsou v této řeči vkládány verše do prozaického kontextu, mají citační charakter. Tak srov. hned 137 B/C s dvěma verši z Homéra (Il. 18, 239 a 21, 6), dále 147 D (Il. 14, 246), 149 B/C (Il. 8, 538 a 13, 827), 154 B (Od. 14, 161) a zvl. pak 158 A, kde se setkáváme s použitým veršem Hésiodovým (Erga 336).

V řechi č. V (Hymnus na matku bohů) se plnohodnotné prosimetrum vůbec nevyskytuje. S veršem vloženým do prozaického kontextu se tu setkáváme jen na jediném místě, a to je výrazně citačního charakteru; jde o fragment z Hérakleita (frg. 36 Diels).

Zatím co předešlá řeč byla na verše chudá, v řeči VI (K nevzdělaným kynikům) se s básnickými partiemi setkáváme častěji. Hned v prvním případě (184 B) jsme nuceni zamyslet se nad tím, jak nejasná může být hranice mezi pouhými citáty na jedné straně a mezi plnohodnotným prosimetrem na straně druhé. Jde tu totiž po stránce formální o citát, neboť text zní

οὐ γὰρ ἐπὶ πλούτῳ χρημάτων τὸ θεῖον μακαρίζομεν οὐδὲ ἐπ' ἄλλῳ τιῇ τῶν
νομιζομένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅπερ "Ὀμηρός φησι
θεοὶ δέ τε πάντα ἴσασι, (Hom. Od. 4, 379)

καὶ μέντοι καὶ περὶ Διὸς
'Ἄλλὰ Ζεὺς πρότερος γηγόνει καὶ πλείονα ἤδει

verš z Il. 13, 355 je však zároveň jak gramaticky, tak věcně nedílnou součástí celé prozaické věty, která by byla bez něho neúplná.

Mezi příklady nepochybně plnohodnotného prosimetra se řadí následující dva prosimetrické úseky, totiž část hexametru z Il. 5, 304 v 191 A

οὕτως ὁ κλεινὸς ἥρωϊς ἔργῳ κατεπλήξατο γελοίῳ μὲν ἀνθρώποις τοιούτοις,
 Οἴοι νῦν βροτοὶ εἰσιν,
 οὐκ ἀγεννεῖ δέ, μὰ τοὺς θεοὺς, εἴ τις αὐτὸ κατὰ τὴν Διογένους ἐξηγήσαιτο
 σύνεσι.

A hexametru z Od. 12, 331 v 192 D:

δς τοσοῦτον ὀνειδίζων τῷ κενოდόξῳ, κατὰ σέ φάναι, Διογένει, κατ' ἐμέ δέ τῷ
 σπουδαιοτάτῳ θεράποντι καὶ ὑπηρέτῃ τοῦ Πυθίῳ, τὴν τοῦ πολύποδος ἐδωδῆν
 κατεδήδοκας μῦθους ταρίχους,
 Ἰχθυῶς δρυιδᾶς τε φίλας θ' ὅτι χεῖρας ἴκοιτο,...

V obou případech jsou verše bezprostředně vloženy dovnitř prozaické věty, a podobně je tomu i v 195 B, kde je v textu použito oblíbeného dvouveršového rčení kynika Diogena (podle Diog. Laert. 6, 38; srov. Trag. Graec. frg., Adesp. 284 N²).³

Plnohodnotné prosimetrum nacházíme i v 196 A, ovšem s tím omezením, že je tu na homérský půlverš z Il. 5, 766, bezprostředně zapojený do prozaického textu, předem upozorněno odkazem, že jde o „slova básníkov“.

...ἀλλ' ἐκεῖνός ἐστιν ὡς ἀληθῶς δοῦλος, οὗ κρείός ἐστιν ἕτερος προσαναγκάσαι
 πράττειν ὅτι ἀν κελεύη, καὶ μὴ βουλόμενον κόλασαι καὶ, τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ
 ποιητοῦ,

κακαῖς ὀδύνησι πελάξει;

Nadbytečný, nicméně však pozoruhodný verš je připojen k prozaickému výkladu v 196 C; tvrzení autorovo je ukončeno zvoláním, které má charakter pythagorovského zapřísahání (srov. Aitios, Placita 1, 3, 8, Diels, Pseudo-Pythagoras, Aureum carmen 47 Diehl³).

Mimo tyto případy se v VI. řeči objevují ještě citáty, resp. přesněji Julianovy parafráze veršů Kratétových v 199 A (jedno elegické distichon)⁴ a v 199 D—200 A (11 veršů).⁵

Řeč VII (Proti kynikovi Hérakleiovi) obsahuje rovněž několik míst, v nichž se mísí próza s verši. Opět hned na začátku řeči (204 C) se setkáváme s jevem, kdy verš je formálně citátem z Od. 20, 18 (z hlediska syntaktického má charakter přímé řeči), ale po stránce obsahové je neoddělitelnou součástí autorovy úvahy. Jsou zde ovšem často i zcela „normální“ přímé citáty. V 213 B/D se znovu objevují Julianovy parodie na verše Kratétovy, zcela tytéž jako v řeči VI (viz p. 199 D). Hned na to (213 D) následuje veršová partie o čtyřech slovech z Eurípidovy tragédie Bakchai (v. 370). A z jiné Eurípidovy tragédie, tentokrát Foinissai, čerpá Julianus v 214 B. Poněkud uměleji je v 220 D zapojen do prozaického textu věštební verš z neznámého pramene:

³ První z obou veršů, ale gramaticky upravený se objevuje i v prozaickém kontextu Julianova listu Themistiovi (256 D).

⁴ Srov. Diog. Laert. 6, 86; Anthologia Palatina 9, 397.

⁵ Tytéž verše jsou v VII. řeči p. 213 B—D.

παῖς γὰρ ἦν Κάδμου τοῦ Φοίνικος, τούτοις δὲ καὶ ὁ θεὸς σοφίαν μαρτυρεῖ
Πολλὰς καὶ Φοίνικες ὁδοὺς μακάρων ἐδάησαν
λέγων.

S doklady plnohodnotného prosimetra se setkáváme spíše v záněru řeči. Tak v 226 B přechází prozaická charakteristika kynické filosofie ve verš z Empedokla (frg. 121 Diels), syntakticky však plně zapojený do prozaického textu:

ἄνωθεν ἐκ τῆς Ὀλύμπου κορυφῆς ἐπιβλέπει τοὺς ἄλλους
Ἄτης ἐν λειμῶνι κατὰ σκότον ἠλάσκοντας,
ὑπὲρ ὀλίγων παντάπασιν ἀπολαύσεων ὑπομένοντας ὅσα οὐδὲ παρὰ τὸν Κωκυτὸν
καὶ τὸν Ἀχέροντα θρυλοῦσιν οἱ κομψότεροι τῶν ποιητῶν.

Podobně je tomu i v 229 D—230 A, kde těsně za sebou následují dvě veršové partie:

καὶ τὸ ἐντεῦθεν (Ἥλιος) ἔτρεφεν ἐκεῖνο τὸ παιδίον, ἐξαγαγὼν
ἐκ θ' αἵματος ἐκ τε κυδοιμοῦ

* *Ἐκ τ' ἀνδροκτασίας.* (Hom. II. 11, 164)

ὁ πατὴρ δὲ ὁ Ζεὺς ἐκέλευσε καὶ τὴν Ἀθηναῖν τὴν ἀμήτορα, τὴν παρθένον
ἄμα τῷ Ἥλιῳ τὸ παιδάριον ἐκτρέφειν. ἐπεὶ δὲ ἐτράφη καὶ νεανίας ἐγένετο
Πρῶτον ὑπηγήτης, τοῦπερ χαριστάτη ἦβη, (Hom. II. 24, 348)
κατανοήσας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,...

Konečně v poslední, VIII. Julianově řeči (Útěcha nad odjezdem výtečného Sallustia), kterou autor adresuje sobě samému, má užití veršů opět velmi pestré uplatnění. Verše ve funkci plnohodnotného prosimetra se zde střídají s citáty či s básnickými vložkami, v nichž děj nijak nepokračuje.

Formálně citát, ale opět neodlučitelná část textu je zajímavé místo v 242 B/C:

ὄθεν εἰκότως καὶ μάλα δάκνομαι, ὅτι σοι, τῶν ἄλλων ἕνεκα λέγειν δυναμένῳ
Οὐδὲν μέλει μοι τὰμὰ γὰρ καλῶς ἔχει,
Μόνος εἰμὶ λύπης αἴτιος καὶ φροντίδος.

Domníváme se spolu s Brambsem a Wrightem,⁶ že tu jde opravdu o dvojverší, zřejmě z nějakého tragika (první verš viz v Trag. Graec. frg. Adesp. 513 N²). Hertlein⁷ však chápal druhý z veršů jako prózu.

Zvláštní ráz má vložený hexametr z Od. 9, 14 v 244 C, vytvářející samostatnou větu a uvádějící přechod k dalšímu výkladu:

Τί πρῶτον; τί δ' ἔπειτα; τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

I když tu není verš do textu syntakticky zapojen, má jeho použití pronikavý umělecký účinek. Obdobně působí i hexametrický dvojveršový záněr v 252 D (Od. 24, 402 a 10, 562), jímž celá řeč končí.

Syntakticky, a přitom bez uvedení autora, je do prózy přímo zapojen Eurípidův verš (Foinissai 165) v 247 D:

κωλύει δὲ οὐδὲν καὶ ἄμα βλέπειν ἀλλήλους, οὐχὶ σαρκία καὶ νεῦρα καὶ
μορφῆς τύπωμα, στέργνα τε ἐξεικασμένα πρὸς ἀρχέτυπον σώματος·

⁶ O. c. vol. II. str. 170; srov. též pozn. 1.

⁷ Hertlein, Leipzig (Teubner), 1875—1876.

Wright jej tiskne jako prózu, zřejmě proto, že postpozitivní spojka *τε* má v Julianově textu neelidovanou podobu *τε* místo *τ'*.⁸ Podobně i v 248 B nacházíme verš z neznámého tragika (srov. Trag. Graec. frg., Adesp. 285 N²), ve Wrightově vydání rovněž tištěný v prozaickém rouše pro jeho neúplnost, a možno i nepřesnou reprodukci.

Celá řada veršů, které nacházíme v VIII. řeči zapojeny do prozaického kontextu, jsou prostě jen citáty, jichž autor používá jako autority k dotvrzení své argumentace. Tak je tomu v 247 A, kde se Julianus nejprve dovolává Epicharma (frg. 249 Kaibel) a hned poté Homéra (Il. 15, 80); nebo v 250 C si autor na svou otázku, která se týká Odyssea, sám odpovídá vhodným veršem z Homéra (Od. 13, 332). Citáty se objevují i v 249 B (půlverš z Il. 1, 55) a 251 A, kde je užito těsně za sebou tří míst z Homéra (jednoho verše /Il. 8, 1/ a dvou půlveršů /Od. 3, 1 a 19, 172/).

V předchozích odstavcích jsme probrali verše v prozaickém kontextu Julianových řečí a byli jsme svědky toho, že autor používal smíšeného stylu vsutku dosti často. Prosimetrické partie se tu ovšem nevyskytovaly nějak rovnoměrně, neboť zatím co např. v řeči II., VI. a VIII. je škála plnohodnotného prosimetra velmi bohatá, v jiných řečech je básnických pasáží méně (ovšem uplatnění plnohodnotného prosimetra je tu ještě stále dosti bohaté) j. v III. řeči nebo i v závěru VII. řeči. Velmi chudá na výskyt prosimetra je IV. řeč a v I. a V. řeči se prosimetrum nevyskytuje vůbec.

Hledat odpověď na otázku, proč Julianus tak nerovnoměrně rozmísťoval verše v rámci svých řečí, není jednoduché. I když se např. u řeči č. VI nabízí vysvětlení, že je zde široká paleta veršů proto, že jde o řeč proti kynikům (ti si, jak známo, libovali v prosimetrických pasážích), nevysvětlíme tím uspokojivě použití prosimetra v řečech ostatních. Domníváme se ovšem, že u autora, který znal nazpaměť mnoho básnických děl, záleželo především na momentálním nápadu zda a kde použije toho či onoho vhodného verše, přičemž tu pochopitelně hrála svou roli i obsahová stránka, která v určitých partiích, zejména výpravného charakteru a s homérskou tematikou, nabízela zvláště velké možnosti k užití veršů v prozaickém kontextu.

Věnujme nyní svou pozornost smíšenému stylu v Julianových listech. Hned na první pohled je patrné, že se tu básnických vložek používá méně často, než tomu bylo v řečech. Tak v listu adresovaném filosofu Themistiovi nacházíme verše v prozaickém kontextu pouze čtyřikrát. V prvních dvou případech (oba se vyskytují v 256 D) se Julianus při svých filosofických úvahách výslovně, tj. s uvedením autora, dovolává nejprve výroku Diogenova (jde o první verš z Diogenova dvojverší, které je doloženo i v Julianově VI. řeči, p. 195 B) a potom jednoho verše Homérova (Il. 2, 25). Oba verše jsou však syntakticky těsně zapojeny do prozaického kontextu.

Při jiné vhodné příležitosti užívá pak autor v 260 B hexametru z Il. 6, 236, a v 260 C je vedle okřídleného *Γνώθι σαυτόν* citováno i veršované rčení z Aristofanovy komedie Vosy 1431; přitom na žádném z těchto dvou míst není výslovně uveden autor veršů. Srov. 260 B:

ἀπιὼν δὲ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πάλι, ὅτε με φεύγειν ἐνόμιζον πάντες, οὐχ ὡς ἐν ἑορτῇ τῇ μεγίστῃ τὴν τύχην ἐπαυῶν ἠδίστην ἔφην εἶναι τὴν ἀμοιβὴν ἐμοὶ καὶ τὸ δὴ λεγόμενον

⁸ V běžných vydáních Eurípida se setkáváme s pravopisnou podobou *τ'*.

*χρύσεια χαλκείων, εκατόμβοι ἔννεαβοίων
ἔφην ἀντηλλάχθαι,*

a 260 C:

*ἀλλὰ μὴ ποτε χρῆ περὶ ἡμῶν ἄμεινον κρίνειν, οὐκ εἰς ἀπραξίαν καὶ προᾶξιν
βλέποντας, μᾶλλον δὲ εἰς τὸ Γνώθι σαυτὸν τὸ
Ἔρδοι δ' ἕκαστος ἦντιν' εἶδελη τέχνην.*

V poměrně rozsáhlém listu k Athéňanům (pp. 268—287) se básnické partie nevyskytují, zato však ve fragmentárním listu určeném jistému knězi nacházíme verše zrovna na několik místech. Většinou jsou to přímé citáty věšteb (297 C/D, 298 A, 299 C/D — 300) z neznámého pramene, pouze v 291 B je vhodně do prozaického kontextu zapojena jednoapůlveršová partie z Od. 6, 207 — sice bez udání autora, avšak v citačním zarámování:

*μετὰ ποταποῦ συνειδότος, ἐπιλαθόμενος τοῦ
πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἄπαντες
Πτωχοὶ τε ξεινοὶ τε δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε;*

S veršovými vložkami se setkáváme i v krátkých Julianových listech, které jsou v počtu 83 obsaženy v 3. svazku Wrightovy edice. Velmi často se tu opět nacházejí partie více či méně citačního charakteru. Tak v listu č. 17 (p. 426 B) je citován verš z Il. 11, 514 k podepření Julianova výkladu a s výslovným odkazem na Homéra.⁹

Šest veršů za sebou se vyskytuje v prozaickém kontextu v listě č. 18 (451 A), jde však o přesný citát věštby Apollóna didymského. Mezi přímé citáty je nutno zařadit i tři hexametry v listě č. 22 (431 A/B).

Velmi zajímavým dokladem plnohodnotného prosimetra vskutku lukianovského typu jsou však dva hexametry v závěru téhož listu (432 A). Julianus sem vhodně zařadil dvojverší z Od. 10, 73 n., jímž tam promlouvá Aiolos k Odysseovi, jako zcela samostatnou větu, a uzavírá takto své výklady o nutnosti uctívat matku bohů.

*ἀμελοῦντες δὲ αὐτῆς οὐκ ἄμειπτοι μόνον, ἀλλὰ, μὴ πικρὸν εἰπεῖν, μὴ καὶ τῆς
παρ' ἡμῶν ἀπολαύσῃσι δυσμενείας.
οὐ γὰρ μοι θέμις ἐστὶ κομιζέμεν οὐδ' ἐλεαίρειν
ἀνέρας, οἳ κε θεοῖσιν ἀπέχθωντ' ἀθανάτοισιν.
πεῖθε τοίνυν αὐτούς... πανδήμει τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἱκέτας γενέσθαι.*

Dalším dokladem plnohodnotného prosimetra je začátek listu č. 29, adresovaného Julianovu strýci téhož jména. Autor začíná svůj list v próze větou vedlejší podmínekovou a na ni zcela bezprostředně navazuje ve funkci věty hlavní hexametr z Il. 7, 360 (411 B):

*Εἰ τὰς σὰς ἐπιστολάς ἐγὼ παρὰ φαῦλον ποιῶμαι,
ἐξ ἄρα δὴ μοι ἔπειτα θεοὶ φρένας ἄλυσαν αὐτοῖ.*

Podobně je tomu i v listě č. 42 (388 C), avšak v opačném pořádku. Celý list totiž začíná veršovanou sentencí ze Sofoklova Oidipa krále 614, a na ni bezprostředně navazuje prozaická věta vedlejší:

⁹ V našem textu Homéra začíná verš slovy *ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ...*

*Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν ἄλλος,
ὡς παρὰ τῶν ἔμπροσθεν ἔγνωμεν·*

V tomto případě jde o jakési motto uvedeného dopisu. Ještě výrazněji je to patrné v listě č. 44, filosofu Eustathiovi, kde nacházíme homérský hexametr rovněž hned na začátku listu, verš tu však tvoří samostatnou větu a z následující prozaické věty je jasně patrné, že jde o verš z Homéra (Od. 15, 74):

*Χρὴ ξείνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν
"Ὀμηρος ὁ σοφὸς ἐνομοθέτησεν"*

Oba doklady jsou — přes svůj jistý citační charakter — neodmyslitelnou součástí těchto dopisů a prozaický text by po vypuštění veršů utrpěl na srozumitelnosti.

Plnohodnotné prosimetrum se objevuje i v listě č. 50 (443 D), adresovaném Dionýsiuvi. Zde jsou slova komika Filemona, frg. 190 Edmonds, zcela zapojena do prozaického kontextu, i když s poznámkou *κατὰ τὸν κωμικόν*:

*σὺ δ' ὅτι κατὰ τὸν κωμικόν
σαυτὴν ἐπαιεῖς ὡς περ Ἀστυδάμας, γύναι,
πρόδηλόν ἐστιν ἐξ ὧν ἐπέστειλας.*

Ve stejném listě pak o něco níže (446 A) nacházíme další prosimetrickou pasáž:

*ἄκουε δὴ τῆς παραιέσεως μὴ λίαν ὀργίλως,
οὐ τοι, τέκνον ἔμὸν, δέδοται πολεμῆμια ἔργα,
τὸ δὲ ἐξῆς οὐ παραγράφω σοι, αἰσχύνομαι γὰρ νῆ τοὺς θεοὺς.*

Julianus tu cituje bez udání autora verš z Il. 5, 428, v němž promlouval Zeus k Afrodítě. Že u Juliana jde o zcela jinou souvislost, plyne z následující prozaické věty, v níž se naznačuje, že další verš z Iliady se Julianovi do jeho kontextu nehodí.

V Julianových listech se porůznu objevují i různé kratší obraty z Homéra, j. v listě č. 11 slova *χερσί τε καὶ ποσίν* (389 B) s výslovným odkazem na Homéra (srov. Hom. Od. 8, 148), v listě č. 20 (452 B) obrat *οὐ γὰρ ἔγωγε ἦντησ' οὐδὲ ἴδον* bez uvedení autora (srov. Il. 4, 374 n., nebo Od. 4, 200 n.) či v listě 58 (400 B) *τῶν οἱ γῦν βροτοὶ εἰσιν* (srov. Il. 5, 304). Srov. i parafrázi Hésioda v listě 28 (409 B), a zvláště narážku na pořekadlo o čestném muži v listě č. 43 (389 A) — srov. Eurip. frg. 894 N²):

Μὴ λίαν ἤ κοινὸν τὸ προοίμιον Τὸν ἐσθλὸν ἄνδρα. τὰ δὲ ἐφεξῆς οἴσθα δῆπουθεν.

Dále srov. odkaz na Sapfó v listě č. 60 (386 C) a púlverš z Od. 16, 23 na začátku listu 67 (376 D).

Parafrázování Homéra, běžné u kynických filosofů a dobře známé z díla Lukianova, se objevuje i ve skupině listů č. 74—83, které bývaly rovněž přiřítány Julianovi, ale jež od něho určitě nepocházejí. Tak v listu č. 75, adresovaném Jamblichovi (439 A), nacházíme dva verše z Il. 17, 645 n., pozměněné tak, aby se týkaly Thrákie. Srov. úryvek tohoto listu s textem Homérovým.

439 A:

*τίς ἄν ἐκὼν εἶναι ταῦτα δέξαιτο, ἐὰν μὴ Θοράξ τις ἢ καὶ Τηρέως ἀντάξιος;
 Ζεῦ ἄνα, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι ἀπὸ Θορήκηθεν Ἀχαιοῦς·
 πόησον δ' αἰθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ιδέσθαι
 ποτὲ τὸν ἡμέτερον Ἑρμῆν...*

Il. 17, 645 n.:

Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι ὑπ' ἡέρος νῆας Ἀχαιῶν, | πόησον ιδέσθαι.

Zvláštní pozornosti si tu zaslouží list č. 77, věnovaný rovněž Jamblichovi. Prozaický text je na několika místech propleten úryvkem z tvorby Sapphy tak bezprostředně, že vzhledem k fragmentárnímu doložení díla této velké lesbické básnířky nejsou vydavatelé vždy s tím Sapphy verše bezpečně odlišit. Hned na začátku listu (446 C) čteme za úvodní větou místo ze Sapphy, jinak nedochované, které již jako první správně identifikoval Reiske.¹⁰ Text je zřejmě porušen a vydavatelé jej různě upravovali. Wright se drží verse Bidezovy,¹¹ která zní takto:

Ἥλθεσ κάλ' ἐπόησας· ἦλθεσ γὰρ δὴ καὶ ἀπὼν οἷς γράφεις· „ἐγὼ δέ σε μαόμαν, ἄν δ' ἔφλεξας ἐμὰν φρένα καιομένην πόθῳ.“

Další pasáž ze Sapphy, tentokrát bezprostředně zapojená do prozaického kontextu listu, a zároveň s odkazem na autorku, se objevuje v 448 A:

χαῖρε δὲ καὶ αὐτὸς ἡμῖν πολλὰ, καθάπερ ἢ καλὴ Σαπφῶ φησι, καὶ οὐκ ἰσάριθμα μόνον τῷ χρόνῳ, δν ἀλλήλων ἀπελείφθημεν...¹²

Tím však ještě prosimetrické partie v listě č. 77 nekončí a v 448 B je v prozaickém kontextu použito částí verše z Odysseje 4, 475.

V následujícím listě č. 78, opět adresovaném Jamblichovi, nacházíme v prozaickém kontextu iambický trimetr (418 B) neznámého původu, avšak Wright v této souvislosti upozorňuje na místo ze Sofoklova Oidipa krále 815, jež zní podobně. Srov. příslušnou pasáž listu s textem Sofoklovým.

418 B:

εἰ δὲ ὡς ἀληθῶς ἐλλιπόντα τι τοῦ πρὸς σὲ καθήκοντος αἰτιᾶ, τίς ἄν ἐμοῦ γένοιτ' ἄν ἀθλιώτερος διὰ γραματοφόρων ἀδικίαν ἢ ῥαθυμίαν πάντων ἦκιστα ἀξίου τούτου τυγχάνειν ὄντος;

Sofoklés, Oid. tyr. 815:

τίς τοῦδε νῦν ἔστ' ἀνδρὸς ἀθλιώτερος.

A konečně v listě č. 79, určeném rovněž Jamblichovi, se setkáváme dvakrát s homérskými verši. Nejprve tu autor nechává hned na začátku listu (405 B) Odyssea promlouvat slovy z Od. 16, 187.

Ἄδουσοῖ μὲν ἐξήκει τοῦ παιδὸς τὴν ἐφ' αὐτῷ φαντασίαν ἀναστέλλοντι λέγειν οὔτις τοι θεὸς εἰμι· τί μ' ἀθανάτοισιν ἐίσκεις;

¹⁰ Srov. edici Wrightovu, vol. III, str. 246, pozn. 3.

¹¹ Juliani Epistulae et leges, ed. I. Bidez—F. Cumont, Paris—London 1922.

¹² Blass v Cl. Philology I, 253 rekonstruuje fragment ze Sapphy následovně: *Χαῖρε πολλὰ τῆσιν οἰσὶ καὶ ἰσάριθμα τῷ χρόνῳ, δν σέθεν... ἀπελειπόμαν.*

Podruhé se homérský hexametr, tentokrát z Od. 4, 498, objevuje v 406 D, kde se autor s jeho pomocí domýšlí toho, co by asi byl v dané souvislosti řekl Homér, kdyby znovu ožil:

*ὄστ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ Ὀμηρος, εἰ ἀνεβίω, πολλῶ δικαιότερον ἂν ἐπὶ σοὶ τὸ
ἔπος αἰνίσασθαι τὸ
εἰς δ' ἔτι που ζωὸς κατερύκεται εὐρέι κόσμῳ.*

(Poslední slovo verše je však proti originálu změněno z *πόντῳ* na *κόσμῳ*.)

Probrali jsme Julianovy řeči a jeho listy a nyní obrátíme svou pozornost k spisu *Symposium*, sepsanému v r. 361 v Konstantinopoli. Julianův satirický osten zde postihuje významné římské císaře a je zjevné, že byl ovlivněn Lúkiánem, zvl. jeho *Hovory mrtvých*. Wright v předmluvě k edici Julianova díla vol. II, str. 343, dodává, že ovšem Julianus není tak vtípný ani tak frivolní, jako byl autor *Hovorů*.

S plnohodnotným prosimetrem se v *Symposiu* setkáváme hned v 307 B, kde autor svou prozaicky formulovanou myšlenku precizuje veršem z *Odyseje* (Od. 6, 42):

*κλίμα δὲ ἐτόγχανον παρεσκευασμέναι τοῖς μὲν θεοῖς ἄνω κατ' αὐτό,
φασίν, οὐρανοῦ τὸ μετέωρον,
Ὀὐλυμπόνδ', ὅτι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ.*

Skvělým, vpravdě lúkiánovským příkladem prosimetra je však zvláště místo v 309 D. Zde používá Julianus verše z Od. 16, 181, pronášeného tam *Télemachem* k *Odyseovi* k nepoznání změněnému, a vkládá jej do úst *Silénovi*, hovořícímu k císaři *Tiberiovi*:

*Τρίτος ἐπεισέδραμεν αὐτοῖς Τιβέριος... ἐπιστραφέντος δὲ πρὸς τὴν καθέδραν
ᾤφθησαν ἄπειλαι κατὰ τὸν νότον μυρία, καυτήρες τινες καὶ ξέσματα καὶ
πληγαὶ χαλεπαὶ καὶ μάλωπες ὑπὸ τε ἀκολασίας καὶ ὠμότητος ψῶραι τινες
καὶ λειχῆνες ὅλον ἐγκεκαυμέναι. εἶθ' ὁ Σειληνός
Ἄλλοῖός μοι, ξεῖνε, φάνης νέον ἢ τὸ πάροιθεν
εἰπὼν ἔδοξεν αὐτοῦ φαίνεσθαι σπουδαιότερος.*

Autor tu zároveň vhodně využil slovní hříčky, již poskytuje výraz *πάροιθεν*, znamenající na uvedeném místě u Homéra „předtím“, ale v Julianově kontextu se spíše nabízí jiný možný význam „zepředu“. Místo je tedy po stránce věcné i formální zajímavou paralelou k Senekově ironizaci *Claudia* v *Apocolocyntose*. Julianus však v *Symposiu* nepoužívá jen veršů Homérových. V 313 C se *Silénus* vyjadřuje nejdříve slovy Eurípidových *Foiničanek* v. 120 n. a hned nato volně upravených hexametrem z *Iliady* 2, 872:

*καὶ ὁ Σειληνός πρὸς μὲν ἐκείνον,
Τίς οὗτος ὁ λευκολόφας,
Πρόπαρ ὃς ἡγεῖται στρατοῦ;
ἔφη, πρὸς δὲ τὸν Γαλλίηνον,
Ὅς καὶ χουσὸν ἔχων πάντη τρυφᾷ ἤντε κούρη.
τούτω δὲ ὁ Ζεὺς εἶπε τῆς ἐκείσε θοίνης ἐκβῆραι.*

I toto místo připomíná Lúkiána vtipným vkládáním klasických veršů do úst osoby, jež je pronáší ve zcela jiné situaci — konkrétně, aby charakterizovala vzhled císařů Valeriana a Galliena.

O něco dále, v 314 A, je pak přímo citována delfská věštba, známá z Aristotelovy Ethiky Nik. 5, 5, 3 i ze Senekovy Apocolocyntosy 14, 2, a přičítaná Hésiodovi (frg. 174 Rzach).

Zvláštní pozornosti si zaslouží pp. 318 D až 319 C, kde se v textu objevuje vedle sebe 39 anapaestických veršů, tvořících samostatný básnický úsek. Jde o slavnostní řeč Hermovu před losováním o tom, v jakém pořadí mají hovořit vládcové, kteří se účastní spolu s bohy symposia. Pro prvních pět a poslední dva verše použil Julianus proklamace obvyklé při olympijských hrách, ostatní verše jsou zřejmě jeho vlastním výtvozem. Není bez zajímavosti, že první tři verše jsou doloženy i u Lúkiána, Demonax 65.

V 328 D je upravený verš z Eurípida (frg. 417 Nauck²) naopak zcela těsně zapojen do prozaického kontextu a uzavírá předchozí prozaickou větu jako jakési okřídlené rčení:

*ἔδοξε δὴ οὖν ὁ Μάρκος τὰ τε ἄλλα θαυμάσιός τις εἶναι καὶ σοφὸς διαφερόντως
αἰετὸ ὄμαι διαγνώσκων,*

Λέγειν θ' ὅπου χρῆ καὶ σιγᾶν ὅπου καλόν.

Dvojverší v 331 B je vlastně přímý citát z Eurípida, Andromaché 693 n., s výslovným uvedením autora, nicméně alespoň po stránce obsahové je toto místo do prozaického kontextu funkčně dobře zapojeno:

καὶ ὁ Σειληνός, Πῶς; οἷ γε ἐφέρεσθε μικροῦ νεκροί; εἶτα ἦδε τῶν ἐξ Εὐριπίδου

*Οἱμοι, καθ' Ἑλλάδ' ὡς κακῶς νομίζεται,
Ὅταν τρόπαιον πολεμίων στήσῃ στρατός.*

Zcela běžný citační charakter má pak místo v 333 B, obsahující upravený verš Simonidův (frg. 4 Diehl).

Jinak se v tomto díle v několika případech setkáváme s menšími částmi homérských veršů, j. v 334 C (Il. 9, 343 n.).

Dalším Julianovým spisem, v němž se střídají verše s prózou, je jeho satira Antiochikos neboli Misopogon. Byla namířena proti obyvatelům Antiochie, s nimiž měl císař v zimě roku 361/362, kdy se zastavil ve městě za svého tažení do Persie, vážné konflikty, vyplývající především z jeho snah obnovovat kulty pohanských bohů.

Na první veršovou pasáž (339 D) uvnitř prozaického kontextu není jednotný názor, neboť kdežto Hertlein¹³ považoval tento úsek za prózu, Brambs¹⁴ ji identifikoval jako fragment z Kratina (Kratinos, Eunidai, frg. 65 Edmonds). Půjdeme-li se spolu s Wrightem názoru Brambsova a budeme-li uvedenou partii považovat za veršovou, musíme opět vyzvednout způsob, jak dovedně ji byl Julianus s to zapojit do prozaického kontextu. Srov. naši ukázkou:

*διπερὺν ἡμεῖς ὀρῶντες ὀλίγω πρότερον
ἀναμιμνήσκεσθε νῦν
ἦβης ἐκείνης νοῦ τ' ἐκείνου καὶ φρενῶν.*

¹³ O. c.

¹⁴ J. Brambs, Studien, Eichstätt, 1897.

Zcela nepochybným dokladem plnohodnotného prosimetra je i pasáž v 342 D, kde je verš z Od. 8, 249 umně vklouben do prozaického souvětí, aniž se na Homéra nějak výslovně odkazuje.

*καλοὶ δὲ πάντες καὶ μεγάλοι καὶ λείοι καὶ ἀγένειοι, νέοι τε ὁμοίως καὶ πρεσβύτεροι ζηλῶνται τῆς εὐδαιμονίας τῶν Φαιάκων,
Εἶματά τ' ἐξημοιβᾷ λοετρά τε θερμὰ καὶ εὐνάς
ἀντὶ τῆς ὄσας ἀποδεχόμενοι.*

Poněkud jinak je tomu v 344 D, kde se setkáváme v jedné větě dvakrát s homérským hexametrem, jednak z Il. 7, 195 (v tomto případě není hexametr úplný), jednak z Od. 22, 411; pouze první veršová pasáž je tu podána jako přímý citát, kdežto druhý z obou veršů je uveden poněkud volněji:

*τοῦτον οὐκ ἤκροασθε τὸν νόμον Ὀμήρου
Σιγῇ ἔφ' ὕμελων—,
οὐδ' ὡς Ὀδυσσεὺς ἐπέσχε τὴν Εὐρύκλειαν ἐκπεπληγμένην ὑπὸ μεγέθους τοῦ
κατορθώματος;
Ἐν θυμῷ, γρηῷ, χαῖρε καὶ ἰσχεο μῆδ' ὀλόλυξε.*

Ještě podstatně volněji je homérský citát prezentován v 348 D—349 A:

*... οὐδ' ἐν ὄνειδει προφέρομαι τὸ
Ψεύσται τ' ὀρχησθαι τε χοροῖτυπήσιν ἄριστοι.*

Zde je verš z Il. 24, 261 uveden zpodstatňujícím členem τὸ („výrok“), ale přitom je syntakticky bezprostředně zapojen do prozaického souvětí.

Hned nato, opět ještě v 349 A, se v textu objevuje půlverš z Od. 19, 396, v němž vyúsťuje prozaická zmínka o Odysseově charakteristice Autolyka, přímo uvedená odkazem na Homéra.

*ἐπεὶ καὶ Ὀμηρος ἐπαιῶν τὸν Αὐτόλυκόν φησι περιεῖναι πάντων
Κλεπτοσύνη θ' ὄρκω τε.*

Je to tedy opět citát, v první části ovšem prozaicky parafrázovaný a teprve v závěru podaný v autentické veršové podobě.

Přímým citátem je i dvojverší z Od. 6, 162n., nacházející se v 351 D—352 A.

Další veršová vložka se ve spise Misopogon nachází až v 366 B, kde je autorův věk charakterizován veršem z Anakreonta (frg. 89 Diehl), který je tu nepřímě označen slovy „básník z Teu“. Tento údaj však v textu následuje až po uvedení verše, takže veršová partie je vlastně do prozaického kontextu vkloubena dosti bezprostředně, bez předchozího odkazu na autora:

*ἦδη γάρ, ὡς καὶ ὕμεις αὐτοὶ συνορᾶτε, πλησίον ἐσμὲν ἐθελόντων θεῶν,
Ἐδτέ μοι λευκαὶ μελαίνους ἀναμεμῖξονται τριχες,
ὁ Τήσιος ἔφη ποιητής.*

Nejasný je původ verše v 369 B/C, přičítaného „bojotskému básníku“, ale blíže neidentifikovatelného. Srov. naši ukázkou:

*εἰ δὲ τσαῦτα μέτρα θέρους ἦν παρ' ὑμῖν τοῦ νομίσματος, τί προσδοκᾶν ἔδει
τηνικαῦτα, ἦνίκα, φησὶν ὁ Βοιώτιος ποιητής, χαλεπὸν γενέσθαι τὸν λιμὸν
ἐπὶ δώματι;*

Porůznu se v díle objevují i prozaické parafráze míst ze starých řeckých básníků, jako v 342 A věta

Ὀῦτω μὲν οὖν ἐγὼ καὶ ἐν Κελτοῖς κατὰ τὸν τοῦ Μενάνδρου Δύσκολον αὐτὸς ἑμαυτῷ πόνους προσετίθην.

podle Cobeta (srov. Wrightovu poznámku k p. 342 A) zněl Menandrov verš

αὐτὸς δ' ἑμαυτῷ προστίθηνι τοὺς πόνους,

my jsme však takto znějící verš v Menandrově Dyskolu¹⁵) nenalezli.

Dodejme ještě, že v Julianově protikřesťanském spise nazvaném Proti Galilejským se verše v prozaickém kontextu neobjevují, nepočítáme-li ovšem neúplný hexametr z Od. 11, 316, vyskytující se v 135 B.

Probrali jsme všechna místa v dochovaných spisech císaře Juliana, v nichž se střídá próza s verši a byli jsme svědky toho, že v celé řadě případů šlo skutečně o plnohodnotné prosimétrum, kdy Julianus přecházel z prozaického líčení bezprostředně do veršů a znovu do prózy, aniž by nějak narušil tok vyprávění. Velmi často býval verš umístěn dovnitř prozaické věty či souvětí, jindy ji ukončoval a řidší byly případy, kdy se veršem věta začínala. Na mnoha místech se ovšem Julianus výslovně dovolával starších autorů, především Homéra, a i tu býval někdy odkaz na původce veršů vyřčen jen jakoby mimochodem, takže celé místo je citátem jen formálně a blíží se plnohodnotnému prosimétrumu. Občas jsme se však setkávali i s přímými citáty; nejčastěji byly převzaty z Homéra, nebo šlo o různé věštbý.

Nakonec nám zbývá odpovědět na otázku, proč asi Julianus užíval v téměř celém svém díle prosimetra v takové míře, v jaké se s ním v řecké literatuře setkáváme jen u Lúkiána a snad v některých řeckých románech. (Prosimétrum se u Juliana nevyskytuje pouze v řečech I a V, dále v listu k Athéňanům, v některých drobnějších listech a s onou zmíněnou již výhradou ve spise Proti Galilejským.)

O Lúkiánově vlivu na Julianův spis Symposion jsme již hovořili. Zdá se vsuktku že to bylo právě Lúkiánovo dílo, jež vniklo císaři, písničím sice převážně prózou, avšak zároveň i skladateli sbírky epigramů, a vůbec velkému ctiteli řecké poesie, myšlenku zpestřit své prozaické vyprávění verši. Tato možnost se Julianovi nabízela již proto, že nepochybně vycházel z některých Lúkiánových spisů i po stránce obsahové.¹⁶ S Lúkiánem¹⁷ má Julianus společnou širokou škálu bezprostředního zapojování veršů do prozaického kontextu, a v některých případech i jejich využívání v jiné souvislosti, než v jaké jich bylo použito v původním textu. Ovšem, i když jsme se o Julianově prosimétrumu na mnoha místech vyjadřovali velmi pochvalně, nutno dodat, že se svému učiteli nevyrovnal. Parafrázování je u Lúkiána daleko častější, jeho satirický osten mnohem bodavější než v Julianových satirách, a navíc tu Lúkiános často kombinuje různá místa z Homéra i jiných básníků v rámci jediné prosimetrické pasáže tak, aby mu tato dohromady dávala takový smysl, jaký se autorovi k jeho satire hodil. S tím souvisí i jev, že Lúkiános má

¹⁵ The Dyskolos of Menander, ed E. W. Handley, London 1965.

¹⁶ Lúkiánův vliv se projevoval i v prozaických partiích některých listů, srov. např. list č. 69 a 77.

¹⁷ Střídání prózy a veršů u Lúkiána jsme se věnovali v stati „Střídání prózy a verše v díle Lúkiánově“, SPFFBU E 16 (1971), str. 263–261.

často větší počet veršů v jedné pasáži, kdežto Julianus — až na některé delší citáty, jako byly zvl. věštby — obvykle zařazuje do prozaického kontextu verš jeden, nebo nanejvýš dva. Lúkiános v nás často vzbuzuje dojem, jako by si s Homérovými verši jen lehce pohrával, Julianovo dílo v nás v téže míře tyto pocity nevyvolává.

Jak jsme však v naší studii ukázali, Julianus nepoužíval plnohodnotného prosimetra jen ve svých satirách, nýbrž také v řečech a listech. Domníváme se, že i zde mohlo jít o vliv Lúkiánův, lze ovšem předpokládat, že vzdělaný Julianus znal celou řadu děl bez satirického zaměření, v nichž se občas užívalo veršů vkládaných do prózy. A jak jsme již o tom hovořili na str. 232, u autora, který znal mnoho básnických děl (v jeho spisech jsme se setkali s verši či obraty z Homéra, Hésioda, z lyriků Theognida, Anakreonta, Simonida, Pindara, Sappó, z tragiků Aischyla, Sofokla a Eurípida, komiků Aristofana a Menandra a z římských básníků z Vergilia, Horatia, ale i Lucretia) a poznal, že lze vhodně mísit prózu s verši, záleželo již pak jen na jeho momentálním rozhodnutí, zda a kde použije vhodného verše ve shodě s potřebou a obsahovou stránkou svých řečí či listů.

Pokud jde o to, zda lze střídání veršů a prózy u Juliana označovat termínem menippská satira, pak se v soulase s tím, co bylo řečeno v našich statích „Předmenippovské počátky prosimetra, smíšeného stylu, v řecké literatuře“,¹⁸ „Střídání prózy a verše v díle Lúkiánově“¹⁹ a „Míšení prózy a veršů v antické románové literatuře“²⁰ domníváme, že lze právem považovat za menippskou satiru spis *Symposion* a *Misopogon*, nelze ovšem tohoto označení používat pro střídání prózy a veršů v Julianových řečech a listech.

ЧЕРЕДОВАНИЕ ПРОЗЫ И СТИХОВ В ТВОРЧЕСТВЕ ЮЛИАНА

Автор анализирует все места сохранившихся произведений императора Юлиана, в которых чередуется проза со стихами, и показывает, что во многих случаях имеем дело с настоящим просиметром, когда Юлиан непосредственно переходит от прозаического описания к стихотворному, не нарушая плавности рассказа. Просиметр у Юлиана автор сравнивает с просиметром Луккиана. Что же касается возможности обозначить чередование стихов и прозы у Юлиана термином мениппская сатира, то автор считает вполне оправданным отнесение к мениппской сатире сочинений Юлиана „Симпозион“ и „Мизопогон“, однако полагает, что нельзя употреблять это название применительно к чередованию стихов и прозы в речах и письмах Юлиана.

DER WECHSEL VON PROSA UND VERS IM WERK DES KAISERS JULIAN

Aus der gründlichen Analyse aller bei Kaiser Julian vorkommenden Verstellen geht hervor, dass es sich in seinem Werk sehr oft um ein echtes Prosimetrum handelt, wo Julians Darlegungen unmittelbar aus der prosaischen Form in die Verse (oder umgekehrt) übergehen, ohne ihre innere Kontinuität zu verlieren. Mit vollem Recht können allerdings nur Julians Schriften *Symposion* und *Misopogon* zu den sogenannten menippeischen Satiren gezählt werden; für den Wechsel von Prosa und Vers in Julians Reden und Briefen kann man freilich nicht diese Bezeichnung verwenden.

¹⁸ SPFFBU E 14 (1969), str. 59—71.

¹⁹ SPFFBU E 16 (1971), str. 253—261.

²⁰ SPFFBU E 17 (1972), str. 83—102.